

УДК: 631.145:061.1

О. П. Радченко,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та управління
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,
e-mail: rap_1@ukr.net

О. І. Шавалюк,

здобувач кафедри економіки
Львівський національний аграрний університет
вул. В. Великого, 1, Львів-Дубляни, 80381, Україна,
e-mail: sh_alexandr@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС

У статті розглянуто сучасний стан розвитку агропродовольчого ринку у зовнішньоекономічній діяльності України, проведено системний аналіз динаміки товарної структури експорту та імпорту агропродовольчої продукції між Україною та ЄС.

Обґрунтовано та виявлено шляхи нарощування обсягів взаємної торгівлі з метою розширення присутності української агропродовольчої продукції на різних сегментах ринків ЄС та світового ринку в цілому.

Ключові слова: інтеграційні процеси, аграрний сектор, конкуренція, спільна аграрна політика (САП), експортно-імпортні операції.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна, з моменту здобуття незалежності, веде безперервний пошук свого вектору розвитку та свого власного місця у світовому товаристві. І наразі, Україна схоже визначилася з цим напрямом. 12 липня 2017 року Рада ЄС остаточно ратифікувала угоду між Києвом та Брюсселем. Угода про асоціацію з ЄС складається з семи розділів, які чітко регулюють поступове економічне та політичне зближення України з Європейським Союзом. Перші три розділи стосуються загальних принципів асоціації України та ЄС, політичного діалогу та реформ, зближення зовнішньої політики та безпеки, а також юстиції. Проте ключовими є четвертий та п'ятий, які стосуються торгівлі, економічної та галузевої співпраці.

Вони утворюють так звану глибоку і всеохоплюючу зону вільної торгівлі, метою якої є лібералізація взаємного доступу до ринків товарів та послуг, а також узгодження українських правил та регламентів з

нормами ЄС. Зона вільної торгівлі передбачає зменшення або зняття мит та тарифів на більшість товарів у взаємній торгівлі. Хоча на низку важливих для України товарів аграрного сектору зберігаються квоти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні питання зовнішньоекономічної діяльності України відповідно до вимог глобальних процесів, питання інтеграційних процесів і їх роль у розвитку аграрного сектору економіки висвітлені у роботах таких вітчизняних економістів, як: О. Бородіної, В. Власова, Ю. Губені, С. Дем'яненка, Т. Зінчук, С. Кваші, І. Кириленка, О. Могильного, Т. Осташко, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Шубравської, Г. Черевка, В. Юрчишина, так і зарубіжних: Т. Джонсона, М. Трейсі, В. Волеса, Г. Волеса, Д. Дайнена, Ш. фон Крамона-Таубаделя, Л. Штріве та ін. Отримані результати дозволяють простежити всі етапи проходження інтеграційних процесів, які відбуваються в результаті посилення взаємовідносин між Україною та ЄС та перспективу розвитку вітчизняного аграрного сектору економіки.

В умовах євроінтеграції економіки України перед агропромисловим комплексом країни постають нові задачі щодо зростання та стимулювання експортного потенціалу та ризику, які обмежують можливості українських виробників агропродукції. Багато залишається нерозкритих питань щодо оцінки інтеграційних процесів аграрного сектору економіки України з ЄС, системного аналізу товарної структури динаміки українського експорту агропродовольчої продукції в країни ЄС, визначення переваг та ризиків для аграрного сектору у зв'язку з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС, а також перспективних шляхів збільшення обсягів виробництва і експорту агропродовольчої продукції, нарощування прибутків товаровиробників, зміцнення позицій вітчизняних агропродовольчих товарів на ринках країн – членів ЄС.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз та обґрунтування головних проблем, які можуть виникнути в аграрному секторі економіки України в результаті входження до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі та напрацювання основних переваг, які може отримати сільське господарство в контексті інтеграції з ЄС.

Виклад основного матеріалу. Глобальний агропродовольчий ринок сьогодні характеризується наступними тенденціями [4]: по-перше – це поступове збільшення потреб населення в продуктах харчування, порівняно з обсягами їх виробництва, а звідси й підвищення темпів приросту сукупного попиту на продовольчі товари, порівняно із темпами нарощування обсягів пропозиції.

По-друге – сталі тенденції зростання цін на продовольчі товари. Звідси, проблема фізичної та економічної доступності продуктів харчування для населення загострюється, а в окремих регіонах залишається не вирішеною.

По-третє – інтенсивний розвиток біоенергетики – галузі, яка тісно пов'язана із сільськогосподарським виробництвом, що зумовлює кардинальний перегляд країнами-експортерами структури посівних площ в бік “паливних” культур.

По-четверте – зниження рівня світових запасів продовольства, зокрема, зумовлене попередніми факторами. У контексті зазначених тенденцій та з урахуванням глобалізації світового господарства можна зробити висновок, що виробництво аграрної продукції та продовольства втрачає свою національну ізольованість і така ситуація, в цілому, може задовольняти як виробника, так і споживача.

Посилена вага на світовий агропродовольчий ринок дає можливість примножувати роль аграрному сектору України, а також відповідно стимулювати збільшення припливу закордонних капіталовкладень в сільськогосподарське виробництво нашої держави, створювати нові спільні підприємства, і водночас актуалізує проблему подальшого розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку в умовах теперішніх пріоритетів міжнародної інтеграції.

Аграрне виробництво є традиційною галуззю української економіки та, а в світлі останніх подій і найбільш перспективною у зовнішній торгівлі. Дослідження динаміки розвитку поставки агро товарів показали, що найбільше на європейський ринок Україна поставляє зернові, сояшникову олію і насіння сояшникових культур.

Так, за інформацією Державної служби статистики, у 2016 році спостерігається зростання експорту сільськогосподарської продукції. Подібна тенденція збереглася і в 2017 році. За перше півріччя 2017 року експорт сільськогосподарської продукції склав 8,7 млрд. дол. США, що на 28,1 % більше ніж за аналогічний період 2016 року [3].

На тлі спадаючого обсягу загальної експортної виручки зростає частка сільськогосподарської продукції. За останні 5 років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зросла з 26 % у 2012 році до 42 % у 2016 році. За перше півріччя 2017 року, частка сільськогосподарської продукції у структурі експорту України складає 42,2 %. Проте варто зазначити, що основу аграрного експорту все ще становить експорт сировини, а саме продукція рослинного походження – пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби. За січень-червень 2017 року сумарна частка продукції рослинництва у структурі аграрного експорту України

складала 49,3 % [3]. Необхідно також відзначити, що частка продукції АПК зростає не в наслідок розвитку та реформування галузі, а в результаті занепаду, в силу об'єктивних причин, інших експортоутворюючих галузей, таких як, хімічна промисловість, машинобудування та інше.

Локомотивом нарощення аграрного експорту стало збільшення реалізації кукурудзи на 34,6 %, або на 553,7 млн. дол. США. Також, за результатами 2016 року Україна є світовим лідером з виробництва і експорту соняшникової олії, подібна тенденція збереглася і в 2017 році. Зовнішні поставки соняшникової олії зросли на 27 %, або на 498,3 млн. дол. США. Експорт зернових культур зріс на 614,1 млн. дол. США, а експорт насіння і плодів олійних культур – на 175,4 млн. дол. США (де ключове місце займають соєві боби). Експорт останніх у першому півріччі 2017 року порівняно з 2016 роком зріс на 33,5 %, або на 147,4 млн. дол. США [3].

Основним ринком збуту української сільськогосподарської продукції залишається ринок Азії, який дещо зменшив частку в структурі українського експорту у першому кварталі 2017 року до 42,5 %, з 45,2 % у першому кварталі 2017 року. На другому місті – країни ЄС, з часткою в 28,1 %, де головними партнерами є Іспанія, Нідерланди і Італія. Зовнішньоторговельний обіг між Україною та країнами ЄС, за підсумками січня-листопада 2017 року, збільшився на 31,1 %, або на 1,715 млрд. дол. США, порівняно з аналогічним періодом 2016 року, та склав 7,2 млрд. дол. США. При цьому, експорт аграрної та харчової продукції з України до країн ЄС зріс порівняно з 2016 роком на 38,2 %, або на 1,4 млрд. дол. США та становив 5,2 млрд. дол. США [3].

Що стосується імпорту, то основною групою країн-постачальників аграрної продукції до України є країни ЄС, котрі наростили свою частку в українському імпорті на 2 % більше у першому півріччі 2017 року порівняно з аналогічним періодом 2016 року. Основними європейськими країнами-постачальниками виступають Польща, Німеччина і Франція.

Україна нарощує імпорт з Польщі. Так, у першому півріччі 2017 року із зазначеної країни збільшились закупки на 17,6 млн. дол. США. Польща виступає одним з основних постачальників яблук, шоколаду і м'яса птиці. Також активно нарощується імпорт з Швейцарії (більше на 15,0 млн. дол. США у січні-червні 2017 року порівняно з аналогічним періодом 2016 року) і Франції (більше на 12,7 млн. дол. США) [3]. Швейцарія займає вагому роль у поставках сигар і цигарок, а також соловодових екстрактів, а Франція поставляє до України в основному насіння соняшнику, кукурудзу і продукти для годівлі тварин.

Співробітництво з Європейським Союзом є одним із основних пріоритетів зовнішньоекономічної політики України, саме тому на даний час активно здійснюються заходи, які спрямовані на поглиблення співпраці між Україною та Європейським Союзом, зокрема, у сфері агропромислового комплексу.

Реальні результати від здійснення зовнішньоекономічної діяльності, зростання показників товарообігу, умови, перелік та узгодженість позицій, визначених Угодою про зону вільної торгівлі надають можливість гнучкого регулювання торгівлі між Україною та ЄС через лібералізацію тарифних та нетарифних методів. Зміст та вимоги, закладені в Угоді про створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі полягають у поступовому скасуванні митних тарифів, безмитному доступу в рамках встановлених квот до аграрного ринку ЄС, проведенні повної гармонізації з європейськими вітчизняних законів, норм, стандартів і регламентів. В односторонньому порядку ЄС запровадив процес лібералізації доступу вітчизняних агропродовольчих товарів на європейський ринок [2].

У результаті створення зони вільної торгівлі розпочнеться процес зближення економік України та країн – членів ЄС і послідовне вибудовування правил торгівлі на основі ухвалених у ЄС процедур торгівлі та технічних регламентів. Сторони створюють одна одній режим найбільшого сприяння в торгівлі у визначених секторах економіки, товарних групах і тарифних квотах, за якими й відбувається скасування та зменшення мит. Так, для агропродовольчої продукції ЄС відразу скасовує більшість ввізних мит (83,1 тарифних ліній), встановлює перехідні періоди тривалістю 37 років на 2 % тарифних ліній при водночас широкému застосуванні безлімітних тарифних квот (14,9 % товарів). Україна водночас скорочуватиме тарифи більш поступово, спочатку 35,2 % тарифних ліній при збереженні нульових ставок ввізних мит на окремі агропродовольчі товари, але застосовуватиме тарифні квоти лише до кількох товарних груп. Зокрема, квота на цукор становитиме спочатку 20 тис. т, через п'ять років – 40 тис. т; на свинину – 20 тис. т; на м'ясо птиці – спочатку 18 тис. т, а через п'ять років – 20 тис. т [1].

Для розробки в Україні ефективної політики розвитку сільського господарства важливо враховувати досвід реформ Спільної аграрної політики (САП) ЄС, наслідком якої має стати домінування розвитку сільських територій над іншими її завданнями. Це становить основу для формування західноєвропейської моделі сільського розвитку, головними орієнтирами для якої є якісне життєве середовище, продовольча безпека та екологічний добробут [6].

Пріоритети САП країн ЄС важливі для України в якості цільових орієнтирів для формування і реалізації вираженої сучасної аграрної політики, яка б забезпечувала збалансованість сталого розвитку аграрної сфери. Основні аспекти Стратегії розвитку аграрного сектору на період до 2020 р., прийнятої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р, узгоджуються з новим програмним періодом 2014–2020 рр. САП країн ЄС у контексті [5]:

- пріоритету сталого розвитку шляхом орієнтації політики на соціо-економічний розвиток громад;
- ефективного використання ресурсів для збереження екосистем та попередження негативних ризиків зміни клімату;
- упровадження інновацій в економіку сільського розвитку;
- підвищення конкурентоспроможності фермерів та їх залучення до ланцюгів доданої вартості;
- стимулювання розвитку партнерських стосунків із переробними підприємствами та гарантування й захист прав сільськогосподарських виробників шляхом розвитку професійних та неурядових організацій;
- сприяння диверсифікації зайнятості в сільській місцевості, що забезпечуватиме зростання добробуту населення.

Враховуючи основні напрями САП ЄС, надзвичайно важливим є усвідомлення можливостей, а також імовірність викликів, які несуть у собі процеси інтеграції для агропродовольчого комплексу України.

Висновки та пропозиції. Отже, за результатами дослідження зовнішньоекономічних векторів розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку можна зробити висновок, що Україна не повинна обмежувати відносини з іншими сегментами світового продовольчого ринку – країнами Азії, Африки тощо.

Основними напрямками розвитку агропродовольчого сектору є:

- оптимізація системи урядової підтримки агропромислового комплексу та збільшення інвестицій у галузь;
- розвиток зовнішньоекономічних відносин та сприяння міжнародній торгівлі;
- забезпечення сталого розвитку сільських територій;
- адаптацію процесів агропромислового виробництва до європейських вимог.

Таким чином, з дослідження основних засад інтеграції аграрного сектору економіки України з Європейським Союзом у контексті формування зони вільної торгівлі випливає, що у зв'язку із реалізацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і його державами-членами створюються сприятливі умови для сільськогосподарських товаровиробників

щодо забезпечення синергетичного ефекту для всієї економіки країни. Процеси подальшої євроінтеграції відкривають перед українськими виробниками нові перспективи, оскільки вітчизняна агропродовольча продукція має усі можливості і передумови зайняти значну частину не тільки європейського, а й світового ринків. Створення зони вільної торгівлі з ЄС сприятиме нарощуванню асортименту агропродовольчої продукції та підвищенню конкуренції як за її ціною, так і за якістю. Проте при цьому стандарти повинні забезпечувати високу якість як імпорту, так і продукції, виробленої українськими виробниками. Крім цього, поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі є одним з перших етапів міжнародної економічної інтеграції, що зменшує ризики іноземних інвесторів і сприяє залученню їхніх інвестицій у сільське господарство та переробну галузь, що буде предметом подальших наукових досліджень.

Передбачається подальше вивчення питань розвитку агропродовольчого ринку у зовнішньоекономічній діяльності України на різних сегментах ринків ЄС та світового ринку в цілому.

Список використаної літератури

1. Дудар В. Інтеграція аграрного сектору економіки України з Європейським Союзом у контексті функціонування зони вільної торгівлі / В. Дудар // Вісник THEU. – № 2. – 2015. – С. 7-17.
2. Зінчук Т. О. Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна-ЄС / Т. О. Зінчук // Економіка АПК : міжнар. наук.-вироб. журн. – 2015. – № 5. – С. 79-87.
3. Основні показники зовнішньої торгівлі України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini. (дата 15.07.2017). – Назва з екрану.
4. Петренко К. В. Аналіз розвитку агропродовольчого сектору України / К. В. Петренко, А. Є. Давидович // Актуальні проблеми економіки і управління. – Київ : НТУУ «КПІ». – 2017. – Вип. 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ape.fmm.kpi.ua/article/viewFile/102602/97678>. (дата 15.07.2017). – Назва з екрану.
5. Стратегія розвитку аграрного сектору на період до 2020 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80> (дата 15.07.2017). – Назва з екрану.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page (дата 15.07.2017). – Назва з екрану.

Стаття надійшла 02.11.2017 р.

А. П. Радченко,

кандидат экономических наук,

доцент кафедры экономики и управления

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,

Французский бульвар, 24/26, 65058, г. Одесса, Украина

e-mail: rap_1@ukr.net

А. И. Шавалюк,

соискатель кафедры экономики

Львовский национальный аграрный университет

ул. В.Великого, 1, Львов-Дубляны, 80381, Украина,

e-mail: sh_alexandr@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВЫ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ С ЕС

В статье рассмотрено современное состояние развития агропродовольственного рынка во внешнеэкономической деятельности Украины, проведен системный анализ динамики товарной структуры экспорта и импорта агропродовольственной продукции между Украиной и ЕС.

Обосновано и выявлены пути наращивания объемов взаимной торговли с целью расширения присутствия украинского агропродовольственной продукции на различных сегментах рынков ЕС и мирового рынка в целом.

Ключевые слова: интеграционные процессы, аграрный сектор, конкуренция, общая аграрная политика, экспортно-импортные операции.

O. P. Radchenko,

Candidate of Economics Sciences

Associate Professor of Economics and Management

of Odesa I. I. Mechnikov National University

24/26 Frantsuzskiy Boulevard, 65058, Odesa, Ukraine,

e-mail: rap_1@ukr.net

O. I. Shavalyuk,

Researcher of the Department of Economics

of Lviv National Agrarian University

1 V. Velykoho St., Lviv-Dubliany, 80381, Ukraine

e-mail: sh_alexandr@ukr.net

THE PERSPECTIVES AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINIAN ECONOMY IN THE CONDITIONS OF INTEGRATION WITH EU

Summary

The article deals with the current state of development of the agro-food market in Ukrainian foreign economic activity, systematic analysis of the dynamics of the commodity structure of export and import of agro-food products between Ukraine and the EU.

The ways of increasing the volume of mutual trade with the purpose of expanding the presence of Ukrainian agro-food products in different segments of the EU markets and the world market as a whole were substantiated and revealed.

Key words: integration processes, agrarian sector, competition, common agricultural policy, export-import operations.

References

1. Dudar, V. (2015). Intehratsiia aharnoho sektoru ekonomiky Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom u konteksti funktsionuvannia zony vilnoi torhivli [Integration of the agrarian sector of Ukrainian economy with the European Union in the context of the functioning of the Free Trade Area]. *Visnyk TNEU. – Bulletin of Ternopil National Economic University*, № 2, pp. 7-17. [in Ukrainian].
2. Zinchuk, T. O. (2015). Problemy adaptatsii aharnoho sektoru ekonomiky do umov Uhody pro zonu vilnoi torhivli Ukraina-EU [Problems of adaptation of the agrarian sector of the economy to the terms of the EU-Ukraine Free Trade Agreement]. *Ekonomika APK : mizhnar. nauk.-vyrob. zhurn. – Economic AIC*, № 5, pp. 79-87. [in Ukrainian].
3. Osnovni pokaznyky zovnishnoi torhivli Ukrainy [Basic indicators of Ukrainian Foreign Trade]. – Retrieved from http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini. [in Ukrainian].
4. Petrenko, K. V. (2017). Analiz rozvytku ahroprodovolchoho sektoru Ukrainy [The analysis of development of the agro-food sector of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky i upravlinnia : Zb. nauk. prats. – Actual problems of economics and management : Collection of scientific works*. Kyiv : NTUU “KPI”, Vyp. 11. Retrieved from <http://ape.fmm.kpi.ua/article/viewFile/102602/97678>. [in Ukrainian].
5. Stratehiia rozvytku aharnoho sektoru na period do 2020 roku [Strategy for the development of the agrarian sector up to 2020]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>. [in Ukrainian].
6. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states]. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page. [in Ukrainian].